

Leppefisk

Status og råd

I norske farvann er det seks leppefiskarter som er vanlige. Bergnebb (*Ctenolabrus rupestris*) er de fleste steder mest tallrik, fulgt av grønngylt (*Symphodus melops*) og berggylt (*Labrus bergylta*). Rødnebb – blåstål (*Labrus bimaculatus*) og grasgylt (*Centrolabrus exoletus*) er mindre tallrike. Forholdet mellom disse artene varierer en hel del langs kysten. Brungylt (*Acantholabrus palloni*) blir betraktet som sjelden i norske farvann, men rapporter fra dykkere tyder på at den er mer vanlig enn man tidligere har trodd. Om sommeren er leppefiskene vanlige i tang- og tarebeltet, om vinteren går de dypere.

Leppefiskene, særlig bergnebb, grønngylt og berggylt, blir brukt for å fjerne lakselus fra laks i oppdrett. I Norge startet målrettet fiske etter bergnebb i 1988. I norsk lakseoppdrett økte bruken av leppefisk fra omkring 1 000 fisk i 1988 til rundt 3,5 millioner i 1997. Siden har det vært noe nedgang til under 1 million i 2006, og i 2007 og 2008 ble omkring 1,5 millioner leppefisk brukt som rensefisk årlig (figur, data fra Fiskeridirektoratet 2010). Det meste av dette er fangst av naturlige leppefiskpopulasjoner, selv om det også gjøres forsøk på oppdrett av berggylt. Den har vist seg å være en effektiv luseplukker, og den plukker lus ved lavere temperaturer enn de andre artene. Til bruk i oppdrett trengs det små berggylter, men av ukjente årsaker er det nesten bare store berggylter i fangstene. Hvis oppdrettsnæringen skal ha tilgang på berggylt av rett størrelse, vurderes derfor oppdrett som eneste alternativ.

De enkelte artene

Bergnebb (*Ctenolabrus rupestris*) er den minste, men vanligste av leppefiskene våre. En mørk flekk øverst på haleroten og en langt fremme på ryggfinnen er gode kjennetegn. På norskekysten forekommer bergnebben nordover til Troms, men den er lite tallrik nord for Trondheimsfjorden. På Skagerrakkysten, der vi vet mest om populasjonsutviklingen av bergnebb, har bestandene holdt seg stabile eller økende til tross for sterk beskatning i enkelte områder. Bergnebb lever hovedsakelig av små dyr som den plukker fra bunnen. I motsetning til de andre leppefiskene våre, har bergnebb egg som flyter fritt i vannmassene.

Berggylt (*Labrus bergylta*) er den største av leppefiskene våre. Den kan nå en størrelse på 60 cm, men oftest er den mye mindre. Fargen er svært variabel. Bunnfargen er lys, og sider og rygg har en kraftig marmorering i brunt, grønt eller rødgult. Berggylt er utbredt nordover til Trondheimsfjorden, men er mange steder mindre tallrik enn bergnebb, og populasjonsstørrelsen har vært mer variabel. Gytingen foregår om sommeren. I likhet med de andre leppefiskene holder hannene revir, ofte en stein eller annen flate.

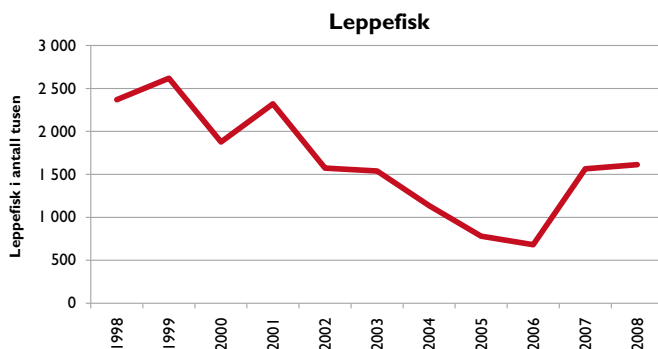
Foto: Øystein Paulsen

Hannen forsvarer eggene mot inntrengere inntil de er klekt. Da flytter hannen seg til et nytt område, tiltrekker seg hunner og starter det samme ritualet opp igjen. Berggylt er hermafrodit, dvs. at den skifter kjønn, og all yngel utvikler seg til hunner. De blir kjønnsmodne når de har nådd en lengde på 16–18 cm. De aller fleste blir da kjønnsmodne hunner. Disse hunnene skifter senere kjønn og blir hanner. Alle store berggytter er derfor hannfisk. Føden består av virvelløse dyr som børstemark, muslinger, snegler og krepsdyr.

Vi har to arter som minner mye om små berggytter, det er grønngylt og grasgylt. Grønngylt kan kjennes på en nyreformet, mørk flekk like bak øyet og en svart flekk på haleroten like under sidelinjen. Grasgylt har ingen slike karakteristiske flekker. Ofte vil denne arten være dekket av lyseblå bånd. Begge artene er vanlige nordover til Trondheimsfjorden. Grønngylt er den mest tallrike av disse. Den viser en klart økende tendens på Skagerrakkysten, og i østlige deler av Skagerrak er den nå mer tallrik enn bergnebb. Grønngyltens føde består for det meste av ulike små krepsdyr og muslinger. Grasgylt minner mye om grønngylt i levevis, men den er langt mindre tallrik.

Blåstål og rødnebb (*Labrus bimaculatus*) ble lenge betraktet som to arter. Yngelen utvikler seg til å bli hunner, som kalles rødnebb. De er rødoransje med tre svarte flekker i overgangen mellom bakre del av ryggfinnen og kroppssidene. Imidlertid utvikler noen få seg til såkalte primære hanner, som også er røde. Når hunnene er minst sju år gamle kan de skifte kjønn og bli til sekundære hanner, som kalles blåstål. Den er blå med mørk marmorering. Rødnebb blir sjelden over 30 cm, mens blåstål kan bli 35 cm lang. Som de andre leppesfiskene er blåstål og rødnebb vanlig på grunt vann, gjerne med hard bunn og tang og tare. Hannen bygger reir av alger mellom steiner eller i sprekker, og en hann har gjerne et harem av hunner. Føden består av ulike krepsdyr, muslinger og snegler.

Antall leppesfisk brukt som rensefisk på laks.

Kontaktperson: Jakob Gjøsaeter | jakob.gjoesaeter@imr.no

Leppesfisk

Familie: *Labridae* (pigginnefiskfamilien)

Ca. 500 arter i familien. I norske farvann er fem av dem tallrike:

Berggylt (*Labrus bergylta*)

Bergnebb (*Ctenolabrus rupestris*)

Blåstål og rødnebb (*Labrus mixtus*)

Grasgylt (*Centrolabrus exoletus*)

Grønngylt (*Symphodus melops*)

Leveområde: Varmekjære fisker som er mest tallrike på Skagerrakkysten og på Vestlandet, men noen går nordover til Lofoten. Leppesfiskene er knyttet til kysten og finnes gjerne i tang og tareskog, der noen av artene bygger reir der eggene blir lagt.

Føde: Rovfisk som helst lever av bunnlevende virvelløse dyr. Mange, bl.a. bergnebb, grønngylt og berggylt er kjent som pusserfisk, dvs. de renser andre fisk for ektoparasitter. De blir derfor utnyttet i lakseoppdrett for å bekjempe lakselus.

Særtrekk: Mange arter skifter kjønn, av og til også utseende. De er først hunner, blir hanner når de er gamle (f.eks. rødnebb og blåstål).

Fakta om bestandene:

Bergnebb er utbredt i Middelhavet, Svartehavet og nordover langs Europa til Norge (se kart). I Norge er den meget tallrik langs sør- og vestkysten.

Om vinteren gjemmer bergnebben seg i huler og fjellsprekker der den ligger i en slags dvaletilstand. Bergnebb blir kjønnsmoden når den er ca. 3 år. Den kan bli opptil 20 cm lang.

Grønngylt er utbredt fra vestlige deler av Middelhavet og Marokko til Norge. I Norge er den vanlig langs kysten nordover til Trondheimsfjorden. Enkelte steder langs kysten i østlige Skagerrak er grønngylt den mest tallrike av leppesfiskene. Den lever i fjæra og ned til ca. 30 meters dyp. Grønngylt kan bli opptil 25–30 cm, men er oftest 15–20 cm. De blir kjønnsmodne når de er 2–3 år gamle.

Berggylt er utbredt fra Marokko til Norge. I Norge finnes den langs kysten nord til Trondheimsfjorden. Den er vanligst fra fjæra og ned til ca. 50 meter der det er tang og tare, men fanges likevel helt ned mot 200 meter. Berggylt ser ut til å foretrekke eksponerte områder med bratte bergskrenter og undersjøiske skjær der den kan finne rikelig med føde. Den kan bli opptil 60 cm og 3,5 kilo. Berggylden skifter kjønn. Den modnes først som hunn rundt 15–18 cm, og blir seinere hann.